
Crítica de llibres

Amartya SEN, *India contemporánea: Entre la modernidad y la tradición*, Barcelona, Gedisa, 2007. [Títol original en anglès: *The Argumentative Indian. Writings on Indian Culture, History and Identity*, publicat el 2005].

Quina idea tenim des d'Occident de la cultura i la història índies? La resposta a aquesta qüestió serà probablement resultat de la visió reduccionista de l'aproximació occidental, farcida de nombrosos mites imaginaris sobre l'Índia. Per tal de conèixer més a fons aquesta cultura i de descobrir aspectes de la seva tradició que poden entrar fins i tot en contradicció amb el que creiem saber d'aquest país, res de millor que fer referència a l'última publicació d'Amartya Sen,¹ nascut a Bengala, professor d'economia a la universitat de Harvard i un dels intel·lectuals contemporanis més influents.

El llibre forma un recull de diversos articles que l'autor ha anat escrivint durant els últims deu anys. Al llarg dels seus capítols i des del seu coneixement profund de la cultura índia, com a intel·lectual i com a indi, Sen ens explica en primera persona algunes de les seves característiques més significatives i que sovint han passat desapercibudes o simplement han estat obviades des del món occidental. En el prefaci l'autor afirma que «la India es un país de una inmensa diversidad con muchas actividades diferentes, una vasta disparidad de convicciones, costumbres ampliamente divergentes y un verdadero festín de puntos de vista» (p. 12). Essent conscient, doncs, que

---

1. Amartya Sen ha estat professor d'economia a les universitats de Calcuta, Delhi, Oxford i Harvard (d'on actualment ocupa la Càtedra Lamont). El 1998 va obtenir el Premi Nobel de Ciències Econòmiques per les seves contribucions a la investigació del benestar econòmic i el 1999 també va obtenir el Bharat Ratna, el màxim premi civil de l'Índia. Els seus estudis són molt interessants des de la perspectiva sociològica per l'anàlisi que fa de les desigualtats, les seves causes i les maneres de superar-les. Els seus llibres han estat traduïts a més de trenta idiomes i els més recents publicats en espanyol són: *Desarrollo y libertad* (2000), *Sobre ética y economía* (2003), *Nuevo examen de la desigualdad* (2004) i *El valor de la democracia* (2006).

hi ha nombrosos elements que defineixen la història índia i que trobaríem molts aspectes tant positius com negatius sobre els quals incidir en una cultura tan rica, Sen desenvolupa una de les seves expressions més desconegudes: la tradició argumentativa.

De fet, el títol del llibre (en la seva versió original) és indicatiu del seu contingut: *The Argumentative Indian. Writings on Indian Culture, History and Identity*, traduït al castellà com a *Índia contemporánea. Entre la modernidad y la tradición*. Amb això Sen pretén no només mostrar aquesta llarga tradició de l'Índia al voltant del diàleg i de l'argumentació, sinó també la seva rellevància actual, així com la necessitat de fomentar-la en els debats culturals actuals.

En la primera part del llibre, Sen analitza el paper del pluralisme i la tradició dialògica en la prosperitat de la democràcia, el secularisme i les ciències i les matemàtiques, i incideix en el seu ús per a la millora de la justícia social i la superació de les desigualtats. A la segona part, explica el paper de la comunicació en el desenvolupament i la comprensió de les cultures. En la tercera part Sen se centra en les desigualtats per raons de pobresa, de classe i casta i de gènere, així com de la seguretat humana arran del desenvolupament d'armes nuclears a l'Índia i al Pakistan. Finalment, en l'última part del llibre Sen emfatitza la falsedat de la concepció que la raó i l'anàlisi crítica són pròpies de tradicions occidentals o europees. Insisteix en el paper del raonament en la identitat de l'Índia, un país multireligiós i multicultural on el debat del secularisme també hi té cabuda.

La tradició argumentativa de l'Índia

Al llarg de l'obra Sen fa un recorregut exhaustiu i detallat del desenvolupament de la cultura índia i de les diferents percepcions que se n'han tingut des d'Occident així com des de les pròpies persones índies. En aquest recorregut se serveix de diferents aportacions entre les quals caldria esmentar les de l'escriptor Rabindranath Tagore (de qui en destaca la multidimensionalitat i prova de desmuntar la visió reduccionista que se'n té des d'Occident). També, exposa les relacions que durant mil anys la Xina i l'Índia van tenir al voltant de la ciència, les matemàtiques, l'enginyeria, la literatura, la música, la salut pública, la religió i el comerç. De fet, fruit de la tradició de l'escepticisme del període Gupta (del s. v al s. vii a. C.) el desenvolupament de la ciència i les matemàtiques índies va prosperar molt amb aportacions significatives, per exemple, per a l'astronomia.

Per tal d'analitzar el paper de la tradició dialògica de l'Índia, Sen ho il·lustra amb nombrosos exemples i fets empírics. Destaquen les referències a antics poemes èpics sànscrits com el *Mahābhārata* i el

---

Rāmāyana. Reconegeu com les dues més grans epopeies de l'Índia antiga i dues obres mestres de la literatura universal, aquests textos indis no només són anteriors a les obres de l'antiga Grècia la *Iliada* i l'*Odissea*, sinó que són molt més extensos i sovint també considerats superiors en originalitat i bellesa.

Però Sen, lluny d'aquesta comparació, destaca no només la transcendència del *Mahābhārata* i del *Rāmāyana* pel seu contingut religiós, sinó que incideix sobretot en la naturalesa argumentativa dels seus textos: «están fascinadamente llenos de diálogos, dilemas y puntos de vista alternativos. Encontramos, además, montones de argumentos y contraargumentos dispersos en incesantes debates y controversias» (p. 25). I concreta alguns dels debats més significatius que s'hi troben, com el que es dona entre Krishna i Arjuna, que discrepen entre la prioritat, segons el primer, de complir amb el deure, i la importància d'evitar les males conseqüències que defensa el segon. Segons Sen, aquesta pugna que trobem en una petita secció del *Mahābhārata*, el famós *Bhagavad-Gītā*, la podem considerar de total vigència en nombroses polèmiques actuals com, per exemple, en la creació i l'ús de la bomba atòmica.

Una imatge basada en el desconeixement

En contrast amb les societats occidentals, caracteritzades per l'ús de la raó i el foment de la ciència, la idea que s'ha difós i promocionat de l'Índia ha estat centrada en la multiplicitat de religions que hi conviuen i que conformen el seu caràcter de cultura basada en la fe, i s'ha ignorat per complet la seva vasta tradició argumentativa. Aquesta és una visió que sens dubte afecta la consideració que actualment se'n té des de la política contemporània.

En l'obra es destaca com, sense cap mena de rigorositat científica, la falta de reconeixement des d'Occident ha perjudicat molt i ha creat diferents versions d'una Índia imaginària, que ha impactat també sobre la identitat de la gent índia. Desenvolupa tres enfocaments o categories occidentals en un intent (aliè a la mateixa Índia) d'entendre i interpretar les seves tradicions: «exotista», magistral i «curatorial». També cita diferents autors i pensadors que han protagonitzat l'elaboració d'aquests imaginaris, que en cap moment s'han centrat en els aspectes culturals o racionalistes, o en la seva diversitat religiosa (incloent-hi l'agnosticisme i l'ateisme). Per exemple, fa referència a Mill i el que va escriure sobre l'Índia: «tal vez debería señalar la circunstancia atenuante de que Mill tomó la decisión consciente de escribir su historia de la India sin aprender ninguno de los idiomas hablados en ella y ni siquiera visitarla en su vida. [...] Al-

Biruni, el matemàtic iraní que dominaba el sànscriu y vagabundé por la India durante muchos años antes de escribir su historia del país ochocientos años antes que Mill, se habría sentido un poco desconcertado con la metodología de investigación del principal historiador decimonónico de la India. La obra de Mill fijó el tono de muchos de los exámenes de la política colonial de su tiempo, incluidos los dispositivos educacionales establecidos en la India británica, asunto en el cual Macaulay, que citaba muy a menudo al historiador, desempeñó en particular un gran papel» (p. 110).

Sen nega que la cultura índia estigui menys basada en el raciocini que la cultura occidental i també nega la bipolarització entre la ciència occidental i la fe oriental, una ciència occidental, a més, que no té el seu origen a Occident.

Desigualtats

Seguint amb l'eix principal de l'obra, la tradició argumentativa de l'Índia, la qüestió del gènere també cal analitzar-la amb calma ja que, essent una raó de desigualtat present des de sempre a l'Índia (i també, cal dir-ho, en nombroses societats com ara la nostra), el paper participatiu de la dona índia tant en la política com en el món de la cultura i intel·lectual no ha estat gens trivial, sinó ben al contrari, ha estat força més substancial que en moltes cultures occidentals.

Els partits polítics actuals a l'Índia no només compten amb la presència i lideratge de dones, sinó que aquesta va ser també una realitat en el passat d'aquest país. Sen en dona alguns exemples empírics, com el fet que Sarojini Naidu, la primera dona a presidir el Congrés Nacional Indi, fos elegida cinquanta anys abans (el 1925) que Margaret Thatcher arribés a ser la primera dona que liderés un dels principals partits polítics britànics (1975). A més, i per trencar l'excepcionalitat del fet, el 1933 Nellie Sengupta es va convertir en la segona dona elegida per al càrrec del Congrés Nacional Indi.

Però Sen també ens brinda nombrosos fets que demostren que aquesta participació de la dona índia no és només cosa del present més immediat, sinó que ja a l'Índia antiga trobem un paper molt actiu i significatiu de la dona en diversos debats públics i diàlegs cèlebres que es remunten fins al segle VIII a. C., com són els *Upanishads*, els tractats dialèctics considerats els fonaments de la filosofia hindú. De fet, els primers budistes ja consideraven el debat públic com una forma de fomentar el progrés social i van ser els protagonistes dels anomenats «consells budistes», una de les primeres ocasions en què en reunions generals es donava cabuda a tothom.

Realment l'autor ens presenta de forma amena i il·lustrativa exem-

ples i fets que es remunten molt en la història antiga i que demostren no només la tradició dialògica del seu país d'origen, sinó també la inclusió de diversitat de veus com la de la dona i la de les persones més desfavorides. Destaca, doncs, la importància d'aquesta tradició en la resistència de les desigualtats i l'estratificació, així com per contribuir a la unitat del país i la pau.

Efectivament, el mateix ocorre amb persones de classes i castes inferiors, és a dir, que la capacitat i possibilitat de participar en aquesta pràctica argumentativa en la tradició índia no ha estat només en mans d'una elit, sinó que ha mantingut la coherència dialògica incloent una gran diversitat i pluralitat de veus, i ha aportat en moltes ocasions, com afirma Sen, idees i contribucions clau: «De hecho, algunos de los argumentos más vigorosos de la historia intelectual india se han referido a la vida de los grupos menos privilegiados, que han abrevado en la fuerza sustantiva de esas ideas y no en la brillantez cultivada de los dialécticos de buena formación» (p. 33).

Per tal que la tradició argumentativa contribueixi a millorar les condicions dels més desvalguts, és imprescindible fomentar un context on la pràctica democràtica sigui una realitat, és a dir, que s'ha de fer ús d'aquesta herència argumentativa. Malgrat que a l'Índia hi hagi des de la seva antiguitat una asimetria social (reflectida per diversos aspectes i no només el de castes), també hi trobem lluites i conquestes contra aquestes desigualtats, des de la seva tolerància per la pluralitat de creences i costums fins als moviments contra les castes superiors que, per exemple, van ser crucials en la transformació de Kerala entre el segle XIX i principis del XX, i van aconseguir un repartiment més igualitari de beneficis socials com l'educació o la salut.

Secularisme i tradició heterodoxa

Un altre punt a destacar d'aquesta obra de Sen és el que ell anomena la forma índia de secularisme. La tradició heterodoxa de l'Índia és especialment important en el desenvolupament de la democràcia i el secularisme en el territori, així com les seves aportacions a la filosofia, les matemàtiques i la ciència índies. L'existència de diferents calendaris que durant molt de temps prosperen a l'Índia i que es poden associar tant al budisme com al jainisme, al judaisme, al cristianisme, al zoroastrisme i a l'islam, i que conviuen amb els calendaris hindús, és un clar reflex d'aquesta diversitat que al llarg de l'obra Sen analitza en el si d'aquest país.

Ja des de les contribucions de dos dels emperadors més importants de l'Índia, Ashoka (273-236 a. C.) i Akbar (1542-1605), ens trobem davant d'un altre clar exemple de la tolerància de la diversitat.

El mateix Akbar va assentar les bases per a una estructura legal secular des d'on es defensava la neutralitat religiosa de l'Estat, però ja des de molt abans que l'emperador impulsés aquests ideals pluralistes trobem diverses manifestacions d'aquesta tendència (en el teatre o la poesia sànscrita). De fet, Akbar va treballar fermament en la construcció d'una Índia unida on tingués cabuda la pluralitat existent de religions, costums i formes de vida. Concretament, l'emperador va tenir un intent fallit d'impulsar un calendari integrat per tot el país, el Tarikh-ilahi, així com de construir una religió sincrètica a partir de totes les ja existents a l'Índia, el Din-ilahi. Segons l'autor, la tradició argumentativa de l'Índia ha donat lloc a una formació interactiva que dóna peu a aquest tipus de secularisme.

Sen distingeix entre dos orientacions principals del secularisme, la que es basa en la idea de neutralitat entre les diferents religions (més pròpia, per tant, del secularisme indi) i la que postula la prohibició de les associacions religioses en les activitats de l'Estat (per tant, més restrictiva). A l'Índia, doncs, secularisme no vol dir prohibir la religió, sinó la celebració de la diversitat religiosa i la defensa del dret de totes les persones a decidir quina opció volen.

Per acabar

En tota l'obra, l'autor remarca la importància de la tradició argumentativa, que pot contribuir a la superació de les desigualtats socials i eliminar la pobresa: «El silenci és un poderós enemic de la justícia social» (p. 64). I per això és important donar veu a les persones que pateixen aquestes situacions d'exclusió social perquè no és cert que l'ús de la dialèctica estigui només en mans de les persones més benestants, en molts casos és més aviat el contrari. De fet, el diàleg ha tingut en la història cultural de l'Índia un paper crucial pel que fa a la construcció de la seva tradició democràtica, el seu secularisme i el desenvolupament de la ciència i les matemàtiques. Però Sen no només en destaca això sinó que insisteix que l'ús del diàleg pot contribuir a la justícia social contra les desigualtats per raó de castes, gènere o classe.

Tot i no ser un llibre pròpiament de sociologia, sí que val la pena llegir-lo des d'aquesta per tal d'entendre millor la història i cultura índies però també per entendre millor la nostra. Amb un apreciable rigor intel·lectual Sen ens presenta una Índia complexa i rica, pluralista i secular, amb tradició dialògica i pràctiques democràtiques, intel·lectuals, científiques, on la raó conforma un element principal.

Adriana Aubert Simon
Universitat de Barcelona
